

Jovan Mirković

Izdanja Muzeja žrtava genocida i građa o ljudskim gubicima u tim izdanjima

Zakonom o osnivanju Muzeja žrtava genocida (MŽG) (Zakon...) utvrđeno je da on može "kulturno–istorijsku građu i saznanja kojima raspolaže" izlagati, publikovati i na druge načine činiti dostupnim javnosti.¹ Ovde razmatramo jedan od značajnijih segmenata delatnosti MŽG-a, a to je izdavačka - publicistička delatnost, koju pratimo u dve faze: od 1992. (donošenje *Zakona...*) do 1995. (zvanična registracija MŽG-a kao institucije) te od 1995. nadalje. Prva grupa izdanja koja razmatramo su u direktnoj funkciji utvrđivanja ljudskih gubitaka, a u drugoj grupi su ostala izdanja, koja takođe mogu poslužiti pri utvrđivanju ljudskih gubitaka.

Najznačajnija izdanja koja su u funkciji utvrđivanja ljudskih gubitaka su interna izdanja, sačinjena inicijativom MŽG-a i angažmanom drugih institucija, posebno Saveznog zavoda za statistiku (SZS). Godine 1992. obavljani su u MŽG-u unos i obrada podataka iz popisa *Žrtve rata 1941-1945. godine* iz 1964. godine. Kao izdavač tog popisa naznačen je SZS. U njemu su obuhvaćeni podaci o poginulim, umrlim i nestalim žrtvama rata za koje postoji popisni materijal. Ovu internu publikaciju - *Žrtve rata 1941-1945. godine. Popis iz 1964. godine* - dostupnu za naučnu obradu, čini

¹ Up. *Zakon...*, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 49, Beograd, 21.6.1992. godine, čl. 3., t. 6.

15 knjiga² i fototipsko izdanje interne publikacije SZS-a iz 1966. godine, a pod naslovom *Žrtve rata 1941-1945. godine. Rezultati popisa (Rezultati popisa...)*, sa dodatim Izveštajem Savezne komisije.³

U publikaciji su sređeni podaci o žrtvama prema teritorijalnom principu (administrativnoj podeli iz 1964. godine). Prema *Rezultatima popisa...* proizlazi da su 1,007.172 lica žrtve rata, od kojih je 597.323 izgubilo život, a 509.849 preživelo rat.⁴

U *Izveštaju Savezne komisije za popis*⁵ navodi se da je popis rađen zbog podnošenja odštetnog zahteva prema Saveznoj Republici Nemačkoj te da je u kategoriji na koju se može odnositi odštetni zahtev popisano 351.945 poginulih i 354.379 preživelih žrtava rata. U *Oceni o izvršenom popisu* konstatuje se neuporedivost popisa i *Izveštaja Reparacione komisije pri Vladi Federativne Narodne Republike Jugoslavije*⁶ te da "sa sigurnošću se može tvrditi da popisom nisu registrovane sve žrtve rata, naročito ne svi ubijeni, poginuli, umrli i nestali". Navode se i dosta neuverljivi razlozi šta je sve uslovalo nepotpunost popisa i tvrdi da "ne može se pretpostaviti da popisom nije obuhvaćeno

² Up. *Žrtve rata 1941–1945. godine. Popis iz 1964. godine*, knj. 1-15, Beograd, SZS, 1992, 1-10.881.

³ Up. *Žrtve rata 1941-1945. godine. Rezultati popisa* (za internu upotrebu), Beograd, SZS, 1966, i *Izveštaj o popisu Savezne komisije za popis žrtava rata 1941–1945. godine* (reprint), Beograd, SZS, 1992, 1-85+I-XV.

⁴ Up. *Rezultati popisa...*, 8 (tab. I., Opšti pregled, 1-1 Žrtve rata 1941–1945. godine).

⁵ Up. *Izveštaj o izvršenom popisu žrtava rata 1941–1945. godine (Izveštaj...)*, u: isto, VII-XV.

⁶ Up. *Ljudske i materijalne žrtve u ratnom naporu 1941–1945. godine*, [bez m. i g.izd.].

65% žrtava."⁷ Izražena je, stoga, sumnja u kompletnost popisa, ali je i preporučeno da se razmotre i podaci Reparacione komisije. U *Izveštaju...* je data i procena SZS-a o demografskim i stvarnim gubicima te upoređena sa ranijim demografskim procenama:⁸ procene demografskih gubitaka kreću se od 1,200.000 do 2,845.000, a neposredni ratni gubici od 1,000.000 do 1,800.000; procena SZS-a,⁹ pak, pokazuje rezultat od 1,016.000 stvarnih gubitaka.

Savezna komisija, polazeći od ovih procena, konstatuje uspešnost popisa sa 56–58%, da bi neobjašnjivo na kraju zaključila da mu je uspešnost 60–65%. Sve ove nelogičnosti i nedostaci, a možda i neostvarenje očekivanih rezultata ili rezultati koji se nisu uklapali u šemu ujednačenih gubitaka nacionalnih zajednica, uslovili su da podaci ne budu publikovani i primenjivani¹⁰ te su ostali pod embargom, a usprkos tome neki su ipak koristili ove podatke, čime je napravljena još veća šteta, jer je to poslužilo za razne manipulacije. Skidanjem embarga i publikovanjem popisa (makar i kao interne publikacije) omogućeno je njegovo korišćenje kao baze za dalje istraživanje i dopune.

⁷ *Izveštaj...*, u: *Rezultati popisa...*, XII-XIII.

⁸ Up., npr., I. Lah, Metode izračunavanja budućeg stanovništva i njihova primena na stanovništvo predratne Jugoslavije, *Statistička revija*, br. 2, Beograd, 1951, D. Tasić, Predgovor, u: *Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948. godine. Stanovništvo po polu i domaćinstvima*, knj. I, [bez m. i g.izd.], XLVIII–XLIX, i D. Vogelnic, Demografski gubici Jugoslavije u Drugome svetskom ratu, *Statistička revija*, br. 1, Beograd, 1952 (u tom su članku i procene Prinstonskog univerziteta te G. Frumkina).

⁹ Procena je izvršena u SZS-u, uz stručnu suradnju Dušana Breznika, upravnika Centra za demografska istraživanja (up. *Izveštaj...*, u: *Rezultati popisa...*, XV).

¹⁰ Up. D. Cvetković, Stradanje srpskog stanovništva u Jugoslaviji prema popisu *Žrtve rata 1941–1945. godine*, rukopis referata za naučni skup *Jugoslavija u Drugome svetskom ratu*, Beograd, jun 2002. godine.

Uz pomenutih 15, odnosno 16 tomova popisa *Žrtve rata 1941-1945. godine*, objavljeni su i separati sa poimeničnim popisima žrtava: *Ustaški logor Jasenovac*,¹¹ *Jevreji*¹² i *Deca*, I-II,¹³ kao i posebno izdanje, u 10 svezaka, na engleskom jeziku o žrtvama genocida nad Srbima i Jevrejima, sa isključivo civilnim žrtvama rata rođenima na području Nezavisne Države Hrvatske (NDH).¹⁴

Separat o žrtvama u jasenovačkom logoru (sa imenima 49.874 lica umorena u *Jasenovcu* i 9587 lica u *Staroj Gradiški*),¹⁵ štampan u ograničenom broju primeraka, a kao radni materijal za dalju obradu (kao uostalom i ostali popisi žrtava rata), doživeo je pravu špijunsko-kriminalnu avanturu: popis je tajno fotokopiran, ilegalnim kanalima dostavljen Bošnjačkom institutu Adila Zulfikarpašića u Zürich i kao reprint fotokopije objavljen¹⁶ uz senzacionalistički intoniranu propagandu. Priređivači tog *pretiska/fotokopije* ipak nisu mogli odoleti da ne ukažu i na *srpske manipulacije*, jer

¹¹ Up. *Žrtve rata 1941–1945. godine. Popis iz 1964. godine. Ustaški logor Jasenovac*, Beograd, SZS, 1992, 1-1171.

¹² Up. isto, *Jevreji*, Beograd, SZS, 1992, 1-717.

¹³ Up. isto, *Deca*, I–II, Beograd, SZS, 1994, 1-1614.

¹⁴ Up. *Genocide over Serbian and Jewish people an territory of the Independent State of Croatia 1941-1945*, I-X, Belgrade, Federal Statistical Office, 1992, 1-3472 (poimenično je data 199.221 žrtva: 177.686 Srba i 21.535 Jevreja).

¹⁵ Sa područja NDH u internaciji je prema *Rezultatima popisa...*, tab. 1-2 i 2-1, iz Hrvatske izgubilo živote 56.436, a iz Bosne i Hercegovine (BiH) 33.882 lica, dok je, prema tab. 2-4 (po opštinama), u Sremu stradalo 3.828 lica.

¹⁶ Up. *Jasenovac. Žrtve rata prema podacima Statističkog zavoda Jugoslavije* (reprint izdanja SZS-a, Beograd, 1992: *Spisak žrtava rata 1941–1945. godine. Ustaški logor Jasenovac*), pretisak fotokopije, reprint pripremili M. Visočak i B. Sobica, Zürich - Sarajevo, 1998, 1171+2 strane.

se, kažu, *obilježavaju svi Srbi*, dok pripadnici drugih, pre svega *muslimanske nacionalnosti* ostaju neidentifikovani.

MŽG i SZS, saradjujući na reviziji popisa *Žrtve rata...* sa punom verifikacijom, publikovali su i inovirane podatke po pojedinim podprojektima. Objavljeni su tako podaci za *Jasenovac* inovirani do 1997. na engleskom (za 77.743),¹⁷ a potom i srpskom jeziku (za 78.163 osobe koje su izgubile život u *Jasenovcu*).¹⁸

U projekat poimeničnog utvrđivanja žrtava genocida (dece) uklopili su se sa svojim istraživanjima i Dragoje Lukić¹⁹ te J.

¹⁷ Up. *Jasenovac. Concentration camp 1941-1945. List of victims of ustas-has identified up to 30. X 1997*, I-III, Begrade, 1997, 1-1740.

¹⁸ Up. *Jasenovac. Koncentracioni logor 1941-1945. godine. Spisak ustaških žrtava identifikovanih do 30.X 1997. godine*, I- III, Beograd, 1997, 1-1647. To izdanje, uvezano u jednu knjigu, predao je Milan Bulajić državnom odvetniku Republike Hrvatske na suđenju Dinku Šakiću.

¹⁹ Up. D. Lukić i Jovan Kesar, *Redni broj smrti. Imenoslovnik 11.219 koza-račke djece*, Beograd, *Borba*, spec. izd. - *Dokumenti*, Beograd, februar 1988. godine, te D. Lukić, *Rat i djeca Kozare*, 3. izm. i dop. izd., Beograd, *Književne novine*, 1990, 1-392 (u poglavlju Bilans zločina nad djecom Kozare, 255-282, je i poimenični popis stradale dece sa mestima stradanja), *Deca na lomači rata u NDH 1941-1945. godine*, I-II, Beograd, MŽG i SZS, 1996, 908+16 i 728+16 strana (u NDH život je izgubilo 74.762 deteta, od čega su 60.234 ubijena: Srba 42.791, Roma 5737, *Muslimana* 5434, Jevreja 3710 i Hrvata 2289, dok za 273 deteta nije utvrđena nacionalna pripadnost), a 14.528 se vode kao žrtve rata; na stratištima širom NDH život je izgubilo 37.139 dece, a od ukupno 23.504 umorena deteta u svim logorima - hrvatskim, nemačkim i talijanskim - u jasenovačkom su umorena 19.432 deteta, doterana iz 1107 mesta: Srba 11.888, Roma 5469, Jevreja 1911, Hrvata 132 i *Muslimana* 17, dok za 15 dece nije utvrđena nacionalnost), te isto (separati), *Jasenovac - sistem ustaških logora smrti* (1-235), *Jevreji* (1-85) i *Romi* (1-135), Beograd, MŽG i SZS, 1996, *Holokaust u Jugoslaviji. Jevrejska deca žrtve nacizma 1941-1945. godine*, Beograd, MŽG i SZS, 1997, 1-150 (ukupno je ubijeno 8067 jevrejske dece do

Mirković.²⁰ Drugu grupu čine izdanja koja nisu direktno u funkciji istraživanja ljudskih gubitaka, ali donose niz podataka, popisa, izvoda iz dokumenata i sl. koji mogu poslužiti u reviziji popisa žrtava rata.

Radovi Milana Bulajića, pak, i pre formiranja MŽG-a, bili su predmet medijske pažnje, polemičkih rasprava i ocena: u njima se bavi temom zločina genocida u NDH, sa uočljivom tezom u polemičkim segmentima da se nije dovoljno učinilo na valjanoj verifikaciji *Jasenovca* kao paradigmi zločina genocida nad Srbima, Jevrejima i Romima.²¹ Potom, u radu, kojega je suizdavač MŽG,²² on čini, sam kaže, "pokušaj

14 godina starosti: 3733 na području NDH i 4334 iz ostalih delova Jugoslavije; deca su ubijena na 130 stratišta, a u logorima ih je ubijeno 7630: 4312 u nemačkim i 3318 u hrvatskim), i *Bili su samo deca. Jasenovac grobnica 19.432 devojčice i dečaka*, I-II, Laktaši, *GrafoMark*, i Beograd, MŽG, 2000, 1-256+1-296 (up. i prikaze: Nenad Antonijević, Dragoje Lučić: *Bili su samo deca...*, *Istorija 20. veka*, br. 1, Beograd, 2001, 165-166, i J. Mirković, 324 sata ćutanja na jasenovačkim stratištima, *Srpska slobodarska misao*, g. II, br. 2, Beograd, 2001, 416-425).

²⁰ Up. *Objavljeni izvori i literatura o jasenovačkim logorima*, Laktaši, *GrafoMark*, Banja Luka, *Besjeda*, Beograd, MŽG, Banja Luka - Beograd, 2000, 1-551 (uz analizu objavljenih izvora i literature, knjiga i članaka, sa ocenama o upotrebljivosti za izučavanje teme, data je i bibliografija objavljenih izvora: 108 knjiga dokumenata, 1106 bibliografija posebnih izdanja te 1482 bibliografske jedinice u knjigama i bibliografijama članaka).

²¹ Up. *Ustaški zločini genocida i suđenje Andriji Artukoviću 1986. godine*, I-III, Beograd, *Rad*, 1988: I-II, 1-829+1-956, i 1899: 1-1989, 1350, *Misijska Vatikana u NDH*, I-II, Beograd, *Politika*, 1992, 1-1172 (uz dva skraćena izdanja i na engleskom jeziku), i *Jasenovački mit Franje Tuđmana. Genocid nad Srbima, Jevrejima i Ciganima*, Beograd, *Stručna knjiga*, 1994, 1-203+36 fotografija i faksimila (uz više izdanja na engleskom jeziku).

²² Up. M. Bulajić, *Jasenovac, Ustaški logor smrti, Srpski mit? Hrvatski ustaški logori genocida nad Srbima, Jevrejima i Ciganima*, Beograd, MŽG i *Stručna knjiga*, 1999, 1-863.

geneze do sada raspoložive dokumentacije", osporavajući savremene revizioniste, te argumentovano dokazuje da je ustaška vlast vršila, napose kroz sistem jasenovačkih logora, ne samo ratni zločin protiv ideoloških te političkih protivnika nego i genocid nad Srbima, Jevrejima i Romima kao nacionalnim, etničkim, verskim i rasnim grupama. I nastavak te knjige,²³ s podacima o ratnom zločincu Dinku Šakiću i njegovoj supruzi Nadi Šakić, predstavlja odgovor na pokušaje revizije u historiografiji, naročito autora koji glorifikuju ustaštvo (J. Pečarić, M. Cota, J. Jurčević i dr.) sa tezom da se u NDH nije dogodio zločin nego da su *srbočetnički komunistički zločini* nad hrvatskim stanovništvom i hrvatskom državom izazvali legitimne represalije.

MŽG je bio suorganizator i dve međunarodne konferencije o *Jasenovcu*: 1997. u New Yorku i 2000. u Banjoj Luci.²⁴ Uz održavanje 1. konferencije štampana je i publikacija Williama Doricha,²⁵ dok je uz održavanje 2. konferencije promovisano fototipsko izdanje, sa prevodom na engleski jezik, elaborata Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Hrvatske (ZKRZH) o logoru

²³ Up. isti, *Jasenovac na sudu. Suđenje D. Šakiću* (Jasenovac – sistem ustaških logora genocida, balkanski Aušvic), Beograd, MŽG i *Stručna knjiga*, 2001, 1-432.

²⁴ Up. *Jasenovac - System of Croatian Ustasha Camps of Genocide: 1941-1945*, editor in chief Ž. Ateljević, editor J. Velimirović, [Second International Conference, Banja Luka – Donja Gradina, May 8-10. 2000], Banja Luka, Sekretarijat 2. međunarodne konferencije/Sekretariat of the Second International Conference, 2001, 1-513 (u pripremi je i srpsko izdanje).

²⁵ Up. *Jasenovac, then and now: a conspiracy of silence*, First International Conference and Exhibition on the Jasenovac Concentration Camp, Sponsored by the Holocaust Resource Center Kingsborough Community College, C.U.N.Y., NY, Pittsburgh, PA, *Serbian American Voters Alliance (SAVA)*, 1997.

Jasenovac.²⁶ U sklopu priprema za sednicu Međunarodne komisije za utvrđivanje istine o *Jasenovcu*, izabrane na 2. konferenciji, M. Bulajić je pripremio na engleskom knjigu *Jasenovac, Balkan Auschwitz, System of Croatian Nazi-Ustasha Genocide Camps for Serbs, Jews and Gypcies*, Belgrade, Museum of Genocide Victims and *Stručna knjiga*, 2001, 1-230.

Miloš Hamović je, pak, godinu dana pre dolaska u MŽG, objavio studiju o dometima historiografije o izbeglištvu u BiH.²⁷ Zbornik sa naučnog skupa *Ratni zločini i zločini genocida 1991-1992. godine*, održanog 6-8.8.1992. u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti u Beogradu, objavljen je, takođe u Beogradu, 1993, 1-444, u fazi formiranja MŽG-a, koji se pojavljuje i kao suizdavač zbornika sa naučnih skupova²⁸ te kao izdavač zbornika sa okruglih stolova,²⁹ dvotomnog *Zbornika o radu Državne komisije za ratne zločine i zločine*

²⁶ Up. *Zločini u logoru Jasenovac/ Crimes in the Jasenovac camp* (J. Mirković, Predgovor/Forward), fototipsko izdanje: *Zločini u logoru Jasenovac*, Zagreb, ZKRZH, 1946, Banja Luka, *Besjeda*, [bez g.izd.], (XXIX+81)+120 strana.

²⁷ Up. *Izbjeglištvo u BiH 1941–1945. godine*, Beograd, *Filip Višnjić*, 1994, 1-503.

²⁸ Up. *Genocid nad Srbima u Drugome svetskom ratu*, priredio M. Bulajić, urednik Radovan Samardžić, međunarodni naučni skup, Beograd, 23-25.10.1991. godine, Beograd, MŽG i SZS, 1995, 1-796.

²⁹ Up. *Međunarodni krivični sud za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji*, urednik M. Bulajić, okrugli sto, održan na inicijativu Državne komisije za ratne zločine i zločine genocida te Udruženja za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije (Katedra za krivične nauke Pravnog fakulteta Beogradskog univerziteta), Beograd, 13. aprila [1993. godine], Beograd, MŽG, [bez g.izd.], 1-111, i *Jasenovac, sistem ustaških logora smrti*, urednik M. Hamović, saopštenja sa okruglog stola održanog 23.4.1996. godine, Beograd, MŽG i *Stručna knjiga*, 1997, 1-242.

genocida (od 20. marta 1992. do 23. jula 1993.), I-II, odgovorni urednik M. Bulajić, urednik Vlada Tošić, Beograd, MŽG, 1995, 1-1277: I, 1-798, i II, 799-1277...

MŽG se pojavljuje i kao izdavač ili suizdavač publikacija vanjskih saradnika: Dragoljuba Ackovića,³⁰ Petra - Pepe Zinaića,³¹ Dane Lastavice...,³² te kao suizdavač knjiga Damjana Jelića³³ te Milenka Ristića i Milana Borojevića.³⁴

Kataloge izložbi uvrštavamo takođe u izdavačku delatnost: tako su štampani katalogi za izložbu o *Jasenovcu*, koja je bila postavljena 1994. i 1997. u Beogradu te 1997. i u New Yorku na srpskom i engleskom jeziku,³⁵ te katalog izložbe iz 2002. o stradanju dece u *Jasenovcu*, sa legendama na srpskom i engleskom jeziku.³⁶

³⁰ Up. *Roma Genocid in Jasenovac Camp*, Belgrade, The Museum of the Victims of Genocide, *Rominterpress*, 1975, 1-173, *Stradanje Roma u Jasenovcu*, Beograd, *ABC Glas*, 1994, 1-173, i *Roma Suffering in Jasenovac Camp*, Belgrade, The Museum of Victims of Genocide and *Roma Culture Center*, 1995, 1-117.

³¹ Up. *Genocid na Kordunu i okolici 1941-1945. godine*, Beograd, MŽG (*Stručna knjiga*), 1996, 1-513.

³² Up. *Srpska mladost sreza Perušič (Lika) žrtve genocida 1941-1945. godine*, Beograd, MŽG i *Stručna knjiga*, 2001, 1-210.

³³ Up. *Golgota Srba ponovo*, Beograd, *Štit-M* i MŽG, 1999, 1-150.

³⁴ Up. *Srbi u paklu ustaškog genocida (Donja Dubica 1941-1945. godine)/Serbs in the Hell of Ustasha Genocide*, Beograd, *Štit-M* i MŽG, 1999, 1-78+1-78.

³⁵ Up. *Jasenovac, sistem ustaških logora smrti/Jasenovac, the System of the Ustasha Death Camps* (katalog izložbe), autor izložbe i kataloga Mladenko Kumović, Novi Sad, Muzej Vojvodine, i Beograd, MŽG, 1994. i 1997. godine, 1-122, te publikaciju navede u beleški 25.

³⁶ Up. *Bili su samo deca. Jasenovac grobnica 19.432 devojčice i dečaka* (katalog izložbe), priredili D. Lukić i J. Mirković, Beograd, MŽG, 2002, 1-52.

Prilog: *Izdanja Muzeja žrtava genocida*

A. *Popis izdanja u kojima je MŽG angažovan prije početka rada (od 1992, odnosno 1995. godine) te i kasnija izdanja stručnih suradnika MŽG ili izdanja u pripremi kojih su ti suradnici bili angažovani*

A.1. Građa

1.1.-1.10. *Genocide over Serbian and Jewish people on territory of the Independent State of Croatia 1941-1945*, I-X, Belgrade, Federal Statistical Office, 1992, I-X, 1-3472: I, 1-196, II, 197-712, III, 713-986, IV, 987-1316, V, 1317-1686, VI, 1687-2014, VII, 2015-2302, VIII, 2303-2750, IX, 2751-3130, i X, 3131-3472.

2.11.-2.26. *Žrtve rata 1941-1945. godine. Popis iz 1964. godine*, knj. 1-15 [16], Beograd, Savezni zavod za statistiku (SZS), 1992, 1-10.881: knj. 1: *Socijalistička Republika (SR) Bosna i Hercegovina (BiH), Banovići - Bosanski Novi*, 1-819, knj. 2: *SR BiH, Bosanski Petrovac - Ključ*, 820-1628, knj. 3: *SR BiH, Konjic - Sanski Most*, 1629-2324, i knj. 4: *SR BiH, Sarajevo - Živinice*, 2325-3101, knj. 5: *SR Crna Gora*, 1-396, knj. 6: *SR Hrvatska (SRH), Beli Manastir - Gračac*, 1-810, knj. 7: *SRH, Grubišno Polje - Osijek*, 811-1638, knj. 8: *SRH, Otočac - Split*, 1639-2476, i knj. 9: *SRH, Šibenik - Županja*, 2477-3287, knj. 10: *SR Makdonija*, 1-388, knj. 11: *SR Slovenija*, 1-1020, te knj. 12: *SR Srbija (SRS), Aleksinac - Minićevo*, 1-856, knj. 13: *SRS, Mionica - Žitorađa*, 857-1748, knj. 14: *SRS - Socijalistička autonomna pokrajina (SAP) Vojvodina*, 1749-2398, i knj. 15: *SR Srbija - SAP Kosovo*, 2399-2589, te [knj. 16]: *Žrtve rata 1941-1945. godine. Popis iz 1964. godine*, reprint: *Žrtve rata 1941-1945. godine. Rezultati popisa (za internu*

upotrebu), Beograd, SZS, 1966, i *Izveštaj o izvršenom popisu Savezne komisije za popis žrtava rata 1941-1945. godine*, Beograd, SZS, 1992, 85+ XV.

3.27.-3.30. *Žrtve rata 1941-1945. godine. Popis iz 1964. godine. Ustaški logor Jasenovac*, Beograd, SZS, 1992, 1-1171, isto, *Jevreji*, Beograd, SZS, 1992, 1-717, te isto, *Deca*, I-II, Beograd, SZS, 1994: I, *Ada – Novi Pazar*, 1-836, i II, *Novi Sad – Županja*, 837-1614.

A.2. Publikacije

4.31.-4.37. Bulajić, Milan, *Misija Vatikana u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH), politika Stepinac, razbijanje jugoslovenske države i pokatoličavanje pravoslavnih Srba po cijenu genocida, stvaranje Civitas Dei - Antemurale Christianitatis*, I-II, Beograd, Politika, 1992, 1-1172, *Tudjman's Jasenovac Myth, ustasha crimes of genocide* (naslov na koricama: *Ustasha Crimes of Genocide, Tudjman's Jasenovac Myth*), Belgrade, The Ministry of information of The Republic of Serbia, 1992, 1-100, [*Role of the Vatican*], *The Role of the Vatican in the Break-up of the Yugoslav State, The mission of the Vatican in the Independent State of Croatia (Ustasha Crimes of Genocide)*, Belgrade, Ministry of Information of the Republic of Serbia, 1993, 1-224, i isto, Beograd, *Stručna knjiga*, 1994, 1-239, *Jasenovački mit Franje Tuđmana. Genocid nad Srbima, Jevrejima i Ciganima* (naslov na koricama: *NDH, Jasenovac, Sistem ustaških logora smrti, Tuđmanov jasenovački mit*), Beograd, *Stručna knjiga*, 1994, 1-203+36 fotografija i faksimila, *Tudjman's Jasenovac Myth, genocide against Serbs, Jews and Gypsies* (naslov na koricama: *Jasenovac Myth*), Belgrade, *Stručna knjiga*, 1994, 1-125+20, i *The Independent State of Cro-*

atia, Jasenovac, The system of Ustasha death Camps, Tudjman's Jasenovac myth (naslov na koricama: *Tudjman's Jasenovac Myth: genocide against Serbs, Jews and Gypsies, and UNESCO World Heritage*), Beograd, *Stručna knjiga*, 1996, 1-187.

5.38. *Ratni zločini i zločini genocida 1991-1992. godine*, priredio M. Bulajić, urednik Radovan Samardžić, naučno savetovanje Odbora Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) za sakupljanje građe o genocidu protiv srpskog naroda i drugih naroda Jugoslavije u XX veku te Državne komisije za ratne zločine i zločine genocida, Beograd, SANU, 6.-8. avgusta 1992, Beograd, SANU, *Naučni skupovi*, knj. LXIX, Odeljenje istorijskih nauka, knj. 22, 1993, 1-444.

6.39. Hamović, Miloš, *Izbjegništvo u BiH 1941-1945*, Beograd, *Filip Višnjić*, 1994, 1-503.

7.40. Dorich, William, *Jasenovac, then and now: a conspiracy of silence* (katalog), First International Conference and Exhibition on the *Jasenovac Concentration Camp*, Sponsored by the *Holocaust Resource Center* Kingsborough Community College, C.U.N.Y., NY, Pittsburgh, PA, *Serbian American Voters Alliance (SAVA)*, published October 30, 1997.

8.41. *Jasenovac - System of Croatian Ustasha Camps of Genocide: 1941-1945*, editor in chief Ž. Ateljević; editor J. Velimirović, translated by T. Ateljević, Sanja Pejović, The Second International Conference *Jasenovac - System of Croatian Ustasha Camps of Genocide 1941-1945*, Banja Luka, May 8-10. 2000, Banja Luka - Donja Gradina, Sekretariat of the Second International Conference, 2001, 1-513.

9.42. *Zločini u logoru Jasenovac/ Crimes in the Jasenovac camp* (Jovan Mirković, Predgovor/Forward), fototipsko izdanje (*Zločini u logoru Jasenovac*, 1. izdanje, Zagreb, Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, 1946), Banja Luka, *Besjeda*, [bez g.izd.], (XXIX+81)+120.

B. *Popis izdanja u kojima je MŽG izdavač ili suizdavač*

B.1. Građa

1.1.-1.6. Lukić, Dragoje, *Deca na lomači rata u NDH 1941-1945. godine*, I-II, Beograd, MŽG i SZS, [bez g.izd.]: I, *BiH*, 908+16, i II, *Hrvatska, Srem...*, 728+16, *Deca na lomači rata u NDH 1941-1945. godine. Jasenovac - sistem ustaških logora smrti* (separat), Beograd, MZG i SZS, 1996, 1-235, *Deca na lomači rata u NDH 1941-1945. godine. Jevreji* (separat), Beograd, MZG i SZS, 1996, 1-85, *Deca na lomači rata u NDH. Romi* (separat), Beograd, MŽG i SZS, 1996, 1-135, i *Holokaust u Jugoslaviji. Jevrejska deca žrtve nacizma 1941-1945. godine*, Beograd, MŽZ i SZS, 1997, 1-150.

2.7.-2.8. *Jasenovac, Concentration camp 1941-1945. List of victims of ustashes identified up to 30. X 1997.*, I-III, Belgrade, Museum of Victims of the Genocide and Statistics of Yugoslavia, I-III, 1997, 1-1740: I, 1-578, II, 579-1090, i III, 1091-1740, i *Jasenovac, koncentracioni logor 1941-1945. godine. Spisak ustaških žrtava identifikovanih do 30. X 1997. godine*, I-III, Beograd, MŽG i SZS, 1997, 1-1647: I, 1-513, II, 514-1080, i III, 1081-1647.

B.2. Publikacije

3.9. Jasenovac, *sistem ustaških logora smrti/Jasenovac, the System of the Ustasha Death Camps* (katalog izložbe), autor izložbe i kataloga Mladenko Kumović, Novi Sad, Muzej Vojvodine, i Beograd, MŽG, 1994, 1-122.

4.10.-4.11. Acković, Dragoljub, *Roma Genocid in Jasenovac Camp*, Belgrade, The Museum of the Victims of Genocide, *Rominterpress*, 1995, 1-173, i *Roma Suffering in Jasenovac Camp*, Belgrade, The Museum of Victims of Genocide, *Roma Culture center*, 1995, 1-117.

5.12. *Genocid nad Srbima u Drugome svetskom ratu*, uredio M. Bulajić, urednik R. Samardžić, međunarodni naučni skup Odbora SANU za sakupljanje građe o genocidu protiv srpskog naroda i drugih naroda Jugoslavije u 20. veku, [Beograd], 23.-25. oktobra 1991. godine, Beograd, MŽG i *Srpska književna zadruga*, 1995, 1-796.

6.13.-6.14. *Zbornik o radu Državne komisije za ratne zločine i zločine genocida (od 20. marta 1992. do 23. jula 1993. godine)*, I-II, odgovorni urednik M. Bulajić, urednik Vlada Tošić, Beograd, MŽG, 1995, 1-1277: I, 1-798, i II, 799-1277.

7.17. Zinaić, Petar, *Genocid na Kordunu i okolici 1941-1945. godine*, Beograd, MŽG (*Stručna knjiga*), 1996, 1-513.

8.16. *Jasenovac, sistem ustaških logora smrti*, urednik Miloš Hamović, saopštenja sa Okruglog stola povodom Dana sećanja na žrtve genocida u organizaciji MŽG-a [i] Instituta za savremenu istoriju, Beograd, 23.4.1996. godine, Beograd, 1997, 1-242.

9.17. *Jasenovac, sistem ustaških logora smrti/Jasenovac, the System of the Ustasha Death Camps* (katalog izložbe),

autor izložbe i kataloga M. Kumović), Novi Sad, Muzej Vojvodine i Beograd, MŽG, 1997, 1-122.

10.18.-10.20. Bulajić, Milan, Jasenovac, *ustaški logor smrti, Srpski mit?, Hrvatski ustaški logori genocida nad Srbima, Jevrejima i Ciganima*, Beograd, MŽG i *Stručna knjiga*, 1999, 1-863, Jasenovac, Balkan Auschwitz, *System of Croatian Nazi-Ustasha Genocide Camps for Serbs, Jews and Gypcies*, Belgrade, Museum of Genocide Victims and *Stručna knjiga*, 2001, 1-230, i *Jasenovac na sudu. Suđenje Dinku Šakiću (Jasenovac - sistem ustaških logora genocida, balkanski Aušvic)*, Beograd, MŽG i *Stručna knjiga*, 2001, 1-432.

11.21. Jelić, Damjan M., *Golgota Srba ponovo*, Beograd, *Štit-M* i MŽG, 1999, 1-150.

12.22. Ristić, Milenko, i Borojević, Milan, *Srbi u paklu ustaškog genocida/Serbs in the Hell of Ustasha Genocide*, Beograd, *Štit-M* i MŽG, 1999, 1-78+1-78.

13.23.-13.24. Lukić, Dragoje, *Bili su samo deca. Jasenovac grobnica 19.432 devojčice i dečaka*, I-II, Laktaši, *GrafoMark*, i Beograd, MŽG, 2000: I, 1-256, i II, 1-296.

14.25. Mirković, J., *Objavljeni izvori i literatura o jasenovačkim logorima*, Banja Luka - Beograd, *GrafoMark*, Laktaši, *Besjeda*, Banja Luka, MŽG, Beograd, 2000, 1-551.

15.26.-15.27. Lastavica, Dane, *Srpska mladost sreza Perušić (Lika) žrtve genocida 1941-1945. godine*, Beograd, MŽG i *Stručna knjiga*, 2001, 1-210, i *Genocid nad srpskim narodom sreza Perušić (Lika), 1941.-1945. i 1991.-? godine*, Beograd, MŽG, 2002, 1-726.

16.28. *Bili su samo deca. Jasenovac grobnica 19.432 devojčice i dečaka* (katalog izložbe), priredili D. Lukić i J. Mirković, Beograd, MŽG, [2002], 1-52.

17.29. *Međunarodni krivični sud za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji*, urednik M. Bulajić, okrugli sto, održan na inicijativu Državne komisije za ratne zločine i zločine genocida te Udruženja za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije (Katedra za krivične nauke Pravnog fakulteta Beogradskog univerziteta), Beograd, 13. aprila [1993. godine], Beograd, MŽG, [bez g.izd.], 1-111.

Sažetak

Najznačajnija izdanja Muzeja žrtava genocida (MŽG), koja su u funkciji utvrđivanja ljudskih gubitaka, uglavnom su interna izdanja, dostupna za naučnu obradu, sačinjena inicijativom MŽG-a (još i u fazi aktivnosti za njegovo formiranje) i angažmanom drugih institucija, posebno Saveznog zavoda za statistiku (SZS) u Beogradu. To su, pre svega, objavljeni spiskovi imena iz popisa *Žrtve rata 1941-1945. godine*, sv. 1-15, prema popisu iz 1964. godine (sa podacima za 597.323 žrtve koje su izgubile život), koji je obrađen 1992. godine, te fototipsko izdanje interne publikacije SZS-a iz 1966. godine, pod naslovom *Žrtve rata 1941-1945. godine. Rezultati popisa, sa dodatim Izveštajem Savezne komisije*. Nadalje tu su i separati poimeničnih popisa *Žrtve rata 1941-1945. godine* po raznim kriterijima: *Ustaški logor Jasenovac* (sa imenima umorenih lica: 49.874 u *Jasenovcu* i 9587 u *Staroj Gradiški*), *Jevreji i Deca*, I-II, kao i posebno izdanje na engleskom jeziku o žrtvama genocida nad Srbima i Jevrejima, u 10 svezaka, sa obuhvaćenim isključivo civilnim žrtvama rata rođenima na područjima koja je obuhvatala Nezavisna Država Hrvatska/NDH (poimenično je data 199.221 žrtva: 177.686 Srba i 21.535 Jevreja). Izdanje, na srpskom i engleskom jeziku, revidiranog popisa žrtava u *Jasenovcu* sa inoviranim podacima do 1997. pokazuje, pak, broj stradalih, sa svim identifikacionim podacima, od 78.163 osobe koje su život izgubile u jasenovačkom logoru.

A Dragoje Lukić objavio je popis *Deca na lomači rata u NDH 1941-1945. godine*, I-II, u kome, oslanjajući se i na pomenuti separat o deci, navodi podatke za 74.762 deteta koja su život izgubila u NDH: ubijena su 60.234 deteta, a 14.528 ih se vodi kao žrtve rata (23.504 su ubijena u logorima, od čega 19.432 u jasenovačkom). Objavio je i tri separata: *Jasenovac*, *Jevreji* i *Romi*. Objavljen je, takođe na osnovu popi-

sa iz 1964. godine, ali dopunjen i drugima izvorima, i popis jevrejske dece, žrtava holokausta na prostorima Jugoslavije (8097).

Od objavljenih publikacija u ovoj grupi primarne literature za izučavanje ljudskih gubitaka ovde navodimo i Lukićevu *Bili su samo deca. Jasenovac grobnica 19.432 devojčice i dečaka*, I-II, u kojoj daje i poimenični popis (sa punom identifikacijom) 19.432 ubijena deteta u jasenovačkom logoru. Uz to, u funkciji izučavanja ljudskih gubitaka, navodimo i vlastitu studiju (*Objavljeni izvori i literatura o jasenovačkim logorima*) jer predstavlja jednu od bitnih baza za pronalaženje podataka.

Zusammenfassung

Die wichtigsten Ausgaben des Museums der Genozidopfer (MGO), deren Ziel die Feststellung von menschlichen Verlusten war, sind hauptsächlich interne Ausgaben, die für wissenschaftliche Behandlung zugänglich sind und auf Initiative des MGO (noch in der Vorbereitungsphase für seine Gründung) und mit Unterstützung anderer Einrichtungen, vor allem des Bundesamtes für Statistik (BAS) in Belgrad verfasst wurden. Es handelt sich vor allem um veröffentlichte Namenslisten *Opfer des Krieges (Žrtve rata) 1941-1945*, Bd. 1-15, gemäß dem Verzeichnis aus dem Jahr 1964, das im Jahr 1992 bearbeitet wurde (mit Daten für 597.323 Opfer, die ums Leben gekommen sind), und die photomechanische Ausgabe einer internen Veröffentlichung des MGO aus dem Jahr 1966 unter dem Titel *Opfer des Krieges 1941-1945. Verzeichnisergebnisse (Žrtve rata 1941-1945. Rezultati popisa)*, mit dem beigefügten *Bericht der Bundeskommission (Izveštaj Savezne komisije)*. Weiterhin bestehen noch Separata der Namensliste *Opfer des Krieges 1941-1945*, verfasst nach unterschiedlichen Kriterien: *Ustascha-KZ Jasenovac (Ustaški logor Jasenovac)* (mit den Namen der ermordeten Personen: 49.874 in *Jasenovac* und 9587 in *Stara Gradiška*), *Juden (Jevreji)* und *Kinder (Deca)*, I-II, wie auch eine separate Ausgabe in englischer Sprache über die Opfer des Genozids über Serben und Juden, in 10 Bänden, ausschließlich mit zivilen Opfern des Krieges, die auf dem Gebiet des Unabhängigen Kroatischen Staates (NDH) geboren wurden (namentlich wurden 199.221 aufgelistet: 177.686 Serben und 21.535 Juden). Die Ausgabe des revidierten Opferverzeichnisses von *Jasenovac* in serbischer und englischer Sprache mit erneuerten Daten bis zum Jahr 1997 gibt die Anzahl jener Opfer

an, für die alle Informationen zur Identifizierung vorhanden sind, aus der Gesamtzahl von 78.163 Personen, die im Jasenovac-Lager ums Leben gekommen sind.

Dragoje Lukić veröffentlichte das Verzeichnis *Kinder auf dem Scheiterhaufen des Krieges in der NDH (Deca na lomači rata u NDH) 1941-1945*, I-II, in dem er sich unter anderem auch auf das erwähnte Separatum über Kinder stützt und die Daten für 74.762 Kinder gibt, die in der NDH ums Leben gekommen sind: 60.234 Kinder wurden ermordet, und 14.528 wurden als Kriegsoffer verzeichnet (23.504 wurden in den KZs ermordet, davon 19.432 in Jasenovac). Er veröffentlichte dazu noch drei Separata: *Jasenovac, Die Juden* und *Die Roma (Romi)*. Aufgrund des Verzeichnisses aus dem Jahr 1964 wurde - ergänzt jedoch auch durch andere Quellen - auch das Verzeichnis der jüdischen Kinder-Holocaustopfer auf dem Gebiet Jugoslawiens veröffentlicht (8097).

Unter den Veröffentlichungen der Primärliteratur für die Untersuchung der menschlichen Verluste erwähnen wir auch die von Lukić unter dem Titel *Sie waren nur Kinder. Jasenovac Grabstätte von 19.432 Mädchen und Jungen (Bili su samo deca. Jasenovac grobnica 19.432 devojčice i dečaka)*, I-II, in der auch ein namentliches Verzeichnis (mit voller Identifizierung) von den 19.432 im Jasenovac-KZ ermordeten Kindern enthalten ist. Darüber hinaus erwähnen wir auch die eigene Studie, die zur Forschung der menschlichen Verluste dienen soll (*Veröffentlichte Quellen und Literatur über die Lager in Jasenovac/Objavljeni izvori i literatura o jasenovačkim logorima*), weil sie auch eine wichtige Unterlage darstellt, in der Daten zu finden sind.

Summary

The most important publications of the Museum of the Victims of Genocide (MVG), the purpose of which is to establish human losses, were mostly internal publications, available for scientific research, made upon the initiative of the MVG (while in the stage of its own establishment) and due to the participation of other institutions, especially The Federal Institute of Statistics (FIS) in Belgrade. They primarily contain published lists of names taken out of the list *Casualties of War (Žrtve rata) 1941-1945*, vol. 1-15, which was compared with the list from 1964 (with data about 579,323 casualties who died).

This list was then analysed in 1992 and compared with the phototypic edition of the internal publication of the FIS from 1966, under the title *Casualties of War 1941-1945. The Results of the Census (Žrtve rata 1941-1945. Rezultati popisa)* with the additional *Report of the Federal Board (Izveštaj Savezne komisije)*. Further, there are offprints of lists of names from *Casualties of War 1941-1945*, divided according to different criteria: *Ustashe Camp Jasenovac (Ustaški logor Jasenovac)* (with names of 49,874 people killed in *Jasenovac* camp and 9587 in *Stara Gradiška* camp), *Jews (Jevreji)* and *Children (Deca)*, I-II, as well as a special edition about victims of genocide of Serbs and Jews, in 10 volumes, which contained exclusively civilian casualties of war born on the territory comprised by the Independent State of Croatia (with names of 199,221 casualties: 177,686 Serbs and 21,535 Jews). The publication of the revised list of casualties in *Jasenovac* in Serbian and English, with the new data gathered until 1997, shows the number of casualties, with their identification information, out of 78,163 people who died in *Jasenovac* camp.

Dragoje Lukić published a list *Children at the Stake of War in the Independent State of Croatia (Deca na lomači rata u NDH) 1941-1945*, I-II. Relying on the mentioned offprint about children, Lukić gave data about 74,762 children who died in the Independent State of Croatia: 60,234 children were killed, and 14,528 are considered casualties of war (23,504 were killed in camps, out of which 19,432 in *Jasenovac* camp). He also published three offprints: *Jasenovac*, *Jews* and *Gypsies (Romi)*. A list of Jewish children, victims of holocaust on the territory of Yugoslavia (8097), was also published relying on the list from 1964 and supplemented with other sources.

In published works from this group of primary literature used in research of human losses, we also include here Lukić's *They were only children. Jasenovac, tomb for 19,432 boys and girls (Bili su samo deca. Jasenovac grobnica 19.432 devojčice i dečaka)*, I-II, where he gave names (with complete identification) of 19,432 children killed in *Jasenovac* camp. Moreover, for the purpose of research of human losses, we also list here our own study (*Published sources and literature on Jasenovac camps/ Objavljeni izvori i literatura o jasenovačkim logorima*) because it represents one of the important sources of data in this field of research.